

ייעודה היהודי של האשה במשפחה ובחברה בימינו — סימפוזיון

הרב פרופ' לוי יצחק רבינוביץ

אני שמח מאד להיות הפותח בסימפוזיון חשוב זה על ייעודה של האשה במשפחה ובחברה בימינו. ואני רוצה להקדים ולהגיד, כי אין זה מן ההכרח, שתבוא תשובה חיובית לשני הדברים האלה. ייתכן מאד — כי במסגרת המשפחה יש ייעוד לאשה, וכאן באמת אין מה לחדש, ויתכן כי לפי השקפת היהדות אין לה שום מקום בחברה. את החידוש בסימפוזיון הזה הערב אני רואה בשתי המלים האחרונות. האם לפי ההשקפה היהודית המסורתית יש ייעוד לאשה בחברה, נוסף על תפקידה כאם המשפחה, או כמו שהיו"ר אמר: אפשר שייעודה בחברה נוגד את ייעודה במשפחה; וכלום יש איזה נטייה חדשה בימינו אנו בשאלה זו.

בתורת הקדמה אני רוצה להצביע על חולשה אופיינית מאד לימינו, שאינני יודע את מקורה, ליטול את היוצא מן הכלל ולראות אותו ככלל. ועל היוצא מן הכלל הזה לבנות תילי תילים של סברות, שאינן הולמות את המציאות. אני רוצה להביא דוגמא, שאחר כך ארחיב קימעא את הדיבור עליה, במשנה יש מחלוקת אם חייב אדם ללמד את בתו תורה, ואני רוצה להדגיש כי בין שאנחנו רוצים בכך או איננו רוצים, לוויכוח זה אם ללמד או לא ללמד — נתקבלה להלכה הדעה, שכל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תפלות. אני אינני יודע בדיוק "תפלות" מהי. המלה מופיעה רק פעמיים בכל המשנה. אבל מן המאמר הזה נשתלשלה ההלכה. ולפי שדבר זה נתקבל להלכה, הוא השפיע הרבה הרבה על מעמדה של האשה והמקום שהיא תפסה.

יבוא מישהו ויאמר, ובדין, הלוא היתה לנו ברוריה, אשת רבי מאיר, שאפילו התווכחה עם חכמים בהלכה והם הודו לה? ! היתה בתו של רש"י, היתה בתו של שמואל בן עלי הנגיד מבגדד. ואני גיליתי, ומי שמעוניין יכול לקרוא מאמר על כך באנציקלופדיה יודאיקה החדשה, כי בכורדיסטן היתה לפני מאה וחמישים שנה

הרב פרופ' ל"י רבינוביץ

אשה שהיתה לא פחות מאשר ראש ישיבה! ראש ישיבה ולא ראשת ישיבה, כמו "ראש ממשלה". כל הדוגמאות האלה הן עובדות מן ההיסטוריה, אבל הן בחינת יוצא מן הכלל. הכלל היה שבגלל ההלכה הזאת הבת לא למדה תורה.

הוא הדין כשמדברים על מקומה של האשה בחברה, וגם על כך אומר מלים אחדות. עובדה היא, שמדינת ישראל היום היא אחת מן המדינות המעטות מאד, שראש ממשלתה הוא "היא". אבל מכאן אין ללמוד, שהאשה תופסת היום את המקום שהתנועה לשחרור האשה היום טוענת כי עליה לתפוס. שיוויון פירושו אותו מספר של חברות כנסת כמו חברי כנסת וכו' וכו' ואני מדגיש זאת בגלל הנטייה המוזרה הזאת להביא דוגמא כוללת מן הקוריוז. ולפי דעתי העובדה היא, שפרט ליוצאות מן הכלל אלה, לא היה עד התקופה האחרונה, לאשה היהודית ייעוד בחברה ובחיים הציבוריים מחוץ למסגרת הבית. ולגבי כל מה שקשור בבית, שם מקומה, ועל כך אין ויכוח. המימרות: "ביתו זו אשתו", "אמר רבי יוסי: מימי לא קראתי לאשתי אלא ביתי", הן שקובעות. ועד לתקופתנו ראתה היהדות את מקומה של האשה ואת ייעודה בתוך המשפחה ולא בתוך החברה.

וההשקפה הזאת היתה מעוגנת בהשקפה נשגבה מאד שעלתה מן הפסוק: "כל כבודה בת מלך פנימה". בת ישראל אינה מתבטלת בחוץ. היא מסתגרת במקום שאשה צנועה צריכה להסתגר בו, וכל עשיותיה אף הן כאלה, והכיוון הזה, ההשקפה הזאת של "כל כבודה בת מלך פנימה" השפיעה על ההלכה, על מה שמותר לאשה וכל כיוצא בזה. דוגמא אחת כבר הבאתי: זאת שאין מלמדים אשה תורה או תורה שבעל פה. עוד דוגמא: אשה פסולה לעדות. ויש גמרא, איני יודע אם היא ידועה לכולם, האומרת בפירוש שהכל עולים למניין שבעה, אפילו קטן אפילו אשה. העיקר בינא מותר לאשה לעלות במניין הקרואים לתורה. ולמה לא תעלה? אמרו חכמים: אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד הציבור. וכבוד הציבור לא היה חלילה זלזול באשה, או חוסר כבוד לאשה, ההשקפה היתה שהאשה אינה מופיעה בטקסים פומביים.

והנה לפני שהעמקתי בנושא שלנו חשבתי שיש יוצא מן הכלל אחד, שלפי דעתי אין דומה לו בכל ספרות ישראל, והוא פרק לא שבספר משלי שאנחנו אומרים בכל ליל שבת: "אשת חיל מי ימצא". ההערכה וההוקרה של אשה כזו, לא נמצאת בשום ספרות

ייעודה היהודי של האשה במשפחה ובחברה בימינו — סימפוזיון

בעולם. ומי שחושב שחלילה וחס היהדות מזלזלת בכבודה של האשה ובמעמדה, צריך רק לקרוא את הפרק הזה. וכמו שאני אומר, אין דומה לפרק זה בכל הספרות הדתית. צאו ראו מהם התפקידים שאשת חיל זו, ש"רחוק מפנינים מכרה", ממלאה. מה אין היא עושה? ! — היא "צופיה הליכות ביתה", היא דואגת לבנים, היא בעלת צדקה, היא גם כן סוחרת, מוכרת, קונה, קונה שדה, נוטעת כרם. תמיד חשבתי: כאן לפנינו דוגמא של אשה שיש לה מקום חשוב בחברה, מתערבת בין הגברים ופעילה כמותם. ולא היא. כל מה שהיא עושה היא עושה בתוך מסגרת הבית. הכרם אף הוא סביב לבית. מיהו זה שמופיע בתורת אישיות בחברה? היא משחררת את בעלה: "נודע בשערים בעלה, בשבתו עם זקני ארץ". ובשבתו עם זקני ארץ הוא שופט. הפרק הזה כמעט מבליט את הניגוד בין הייעוד של האשה, בעלה וילדיה. בהליכות ביתה היא מפרנסת, כדי שבעלה יהיה משוחרר. אבל הייעוד של הנהגת החברה מסור לבעל.

ואני חושב שפרק זה מדגיש ומדגים את השקפת היהדות, שיש תחומים מגובשים, תחומים ברורים בין המקום שהאשה תופסת והמקום של האיש, ששניהם משלימים אחד את השני. מי שאינו מכיר שיש שוני באופי, שוני פסיכולוגי כמו גם שוני ביולוגי, בין האיש ובין האשה, שקובע ומכוון את דרכיהם השונות, אינו יכול לרדת לשורש בעיה זו. וכל התעמולה הזאת של "התנועה לשחרור האשה" תתנפץ מפני שהיא מתעלמת במזיד משוני זה. התרומה של הנשים למלאכת המשכן נזכרת פעמיים. פעם אחת נזכר, שאת הכיור במשכן עשו "במראת הצבאת אשר צבאו פתח אהל מועד" (שמות לח, ח). מי אינו יודע את המדרש הנפלא שמביא רש"י? הוא כל כך יפה שאני מצטט אותו בלשונו. "בנות ישראל היו בידן מראות, שרואות בהן כשהן מתקשטות, ואף אותן לא עיכבו מלהביא למלאכת המשכן. והיה משה מואס בהן מפני שעשויים ליצר הרע. אמר לו הקב"ה: קבל, כי אלו חביבין עלי מן הכל. שעל ידיהם העמידו נשים צבאות רבות במצרים. כשהיו בעליהן יגעים בעבודת פרך היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה, ומאכילות אותם. ונטולות המראות וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלתו בדברים לומר: אני נאה ממך, ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאוה ונזקקות להם ומתעברות ויולדות". זהו המדרש.

הרב פרופ' ל"י רבינוביץ

לפי דעתי מלים אלה "במראות הצובאות" אינן מיקראית ולא במקרה: אתפלא מאד אם יש כאן אחת שאין בארנקה ראי כלום שמע מישהו על אשה, תהיה צעירה או זקנה, דתית או חופשית — אשה בעוד באשר היא אשה, שאין לה ראי בארנקה? ומאידך גיסא אתפלא מאד ואפילו אתבייש קצת אם אגלה כאן גבר אחד שיש לו ראי בכיסו! ואני חושב כי המדרש הזה מדגיש את הדבר במה שמשה מואס בהם. כי מה שטבעי אצל אשה, אינו טבעי אצל גבר. והפסוק אומר: דווקא המראות הצובאות, הראי.

אבן עזרא על אתר מביא פירוש, אשר על אף זאת שהרמב"ן נוטה להסכים לו, אני מכחיש אותו מכל וכל. הוא אומר שהצובאות היו מין נזירות. אלה היו להבדיל, כמו הנזירות של הפנסייה, שהתנזרו מכל חיי עולם הזה, והן היו צובאות פתח אוהל מועד, והיו מוסרות את עצמן לעבודת הקודש. לפי דעתי תמונה כזו אינה הולמת את היהדות כל עיקר.

ואם כן, מפני השוני במהות, מפני השוני באופי, מפני השוני בפסיכולוגיה ובביולוגיה ישנם תחומים של נשים, שהגבר לא יוכל להגיע אליהם, ויש תחומים של הגבר שהאשה אינה יכולה להגיע אליהם, אבל שניהם נעשים גוף אחד. ומשום כך רמזתי לראש הממשלה שהיא אשה. וכבר היתה לנו בעבר שופטת אחת, דבורה אשה נביאה, והיא שופטת, והיתה חולדה הנביאה. והיתה לנו יעל — אך כל אלה יוצאות מן הכלל. אבל הבה ניתן דעתנו לעובדה מעניינת. בכל הארצות הנאורות בעולם, יש במשך חמישים שנות חיים חילוניים שיוויון גמור בין האיש והאשה בחיים הפוליטיים. חמישים שנה הם כבר שני דורות, ואם לא היה שוני באופי שבין הגבר לבין אשה, כבר היתה צריכה האשה להיות מיוצגת בתוך כל ענפי החיים מחצה על מחצה, כמו שהיא באו"כ לנסיה. אני נזכר, לפני חמש שנים קראתי את ספר-הסטאטיסטיקה של מלכות בריטניה, ובו היה כתוב כי באנגליה יש 24,625,000 אנשים, והם מתחלקים שווה בשווה 50% הנשים ו-50% גברים. ואם כן אחרי חמישים שנה של שיוויון זכויות לנשים, היו הן צריכות להיות מיוצגות בכל כדי מחצית. 50% בוחרות, 50% חברות כנסת, 50% בממשלה, 50% במשפט, 50% במסחר. ולא היא. מפני שיש מסגרת, והמסגרת הזאת קיימת.

וכאן אני מבקש לנגוע אך ורק בעוד נקודה אחת בעניין זה: אחת מן השאלות הבווערות בחיינו שהכל דשים בה היא: מיהו יהודי.

ייעודה היהודי של האשה במשפחה ובחברה בימינו — סימפוזיון

לפי תפישתנו, שהבן הולך אחר האם, אנו רואים כי התורה מבליטה את הכבוד וההערכה לאשה: כשהאם יהודיה — הילד באופן אוטומטי יהודי. ואם היא אינה יהודיה אז חסר "ביתו זו אשתו". כך היתה התמונה, והתמונה הזאת עודנה קיימת. אלא שבתקופה האחרונה באה המציאות וטפחה על פנינו בשל שני גורמים מיוחדים, וכך עלתה הבעיה החשובה והגורלית: הייעוד של האשה בחברה — שאלה שכמעט לא היתה קיימת לפנינו, כוונתי לבעיית הפרנסה ולבעיית הבטחון.

לגבי הפרנסה עלינו לרדת למציאות ולדבר גלויות: במצב הקיים האפשרות שרק הגבר, הבעל יעבוד והאשה תוכל לשבת בבית, הפכה ללוקסוס, שרק מעטים יכולים להתיר: לעצמם. אינני יודע אם יש עוד מדינה אחרת, שבה הצורך שהאשה תעבוד, מטעמי פרנסה טהורים, כל כך מעיק כמו במדינת ישראל. אינני מדבר על הצורך בידיים עובדות — וגם בזה קשורה עבודת הנשים. אבל אפילו אם לא היתה הדרישה לידיים עובדות, כיום האשה צריכה לצאת מן הבית כדי לקיים את הבית וזהו ייעודה. ניסיתי לקבל נתונים קודם ההרצאה, ולא הצלחתי, מהו המספר ומהו האחוז של הנשים, שיוצאות היום לעבודה. אבל מספרן הולך וגדל, ומעטות מאד הנשים, שהמצב הכלכלי מאפשר להן לשבת בבית, והמפרנס יכול להיות רק הבעל.

ועתה לגורם שני שהזכרתי. אנחנו חיים במדינה, במדינה יהודית, והאשה חייבת לשאת באחריותה למדינה. כאן אני מבדיל בין שני דברים, שהגבולות ביניהם חדים עד מאד, ואף על פי כן הם טושטשו בתכלית. התפקיד של שירות בצבא, שאני מקווה שאין אף אחד כאן, מתלהב לו, שאינו רואה בו דבר השייך לשעת חירום, צריך לבטל אותו מיד כשהדבר יהיה בגדר האפשר. כשאני הייתי מצדיק את גיוס הנשים שעה ששימשתי בתור רב ראשי, היה מנהגי להגיד: יש לנו צורך במספר מסויים של חיילים; האוכלוסיה שלנו מונה מספר כזה וכזה של אנשים; אין מספיק גברים. בדלית ברירה ובלב כאוב אנחנו לוקחים נשים בשעת חירום, בתורת יוצא מן הכלל, ומסכימים שהאשה תשרת בצבא. אינני חושב כי אפשר להצדיק לפי השקפת היהדות בשום דרך ואופן את התמונה של אשה לוחמת, נושאת נשק, יוצאת בצבא. אבל ההבדל בין שירות בצבא ובין שירות לאומי — בהוראה, בהדרכה, בבתי חולים שייך לתחום אחר לגמרי.

הרב פרופ' ל"י רבינוביץ

וכאן אני עומד בכל תוקף ומדגיש, כי יש חוב שעולה בקנה אחד עם ההשקפה של היהדות על האשה. יש מקום לאשה בחברה היהודית, שהיא אינה יכולה להיפטר ממנו. וזוהי הבעיה שנת-עוררה בזמננו. בפעם הראשונה בהיסטוריה היהודית יוצאת האשה מתוך ד' אמות של הבית שלה, ונכנסת לתוך החברה. הכללים המקודשים והעילאיים, ש"כל כבודה בת מלך פנימה", שיש מסגרת של צניעות, שכל אשה צריכה לשמור עליה, במקומם הם עומדים. ומקומה בחברה אינו יכול להיות בשום דרך ואופן בניגוד לתפקיד הראשי שלה, שזהו ייעודה במשפחה לגדל בניה ולהיות השולטת בבית. זהו האתגר העומד לפנינו, ואנחנו מוכרחים לקבלו בלי שום הסתייגות עם כל הכרוך בדבר. אם אנחנו רוצים בכך או איננו רוצים בזה, האשה נכנסה לחברה, אך "כל כבודה בת מלך פנימה" נשאר בעינו, ועליה לשמש דוגמא של הסתייגות ושל צניעות. זהו התפקיד העומד לפנינו היום. ואני בטוח שעל האתגר הזה אנחנו נתגבר.